

maten du irakurlea nobelaren orrien barna. Baina bada bertan besterik ere. Beljikako gizarte giroa adierazten du, bizitzaren formatatik politika prolemtara arte. Behar bada ideoloji prolemaz gehiegi kargaturik, eta baita hizkuntzaren aberastu beharrez nobelaren haria bera ere, unetan zerbait nekegarri egiten delarik. Bertako zenbait gai euskeraz inoiz landu gabeak izanagatik, herrikoia egin zezakean bere prosa. Bestalde, esan beharra dago, bide jatorra markatzen duela euskal idazleentzat (irakurlearentzat oraingoz nekez xamarra bada ere) bai euskeraren batasunaren alderako eta bai zenbait eratako soluzioz, euskerak zenbaiterako argitzen dituen korapilloetan.

Nobela bezala jakingarria da eta euskeraz geroago ta barneratua go datozen idazleentzat non sakonduzko toki berezia. Ez zuen alperrik eraman 1968-ko Txomin Agirre nobela saria.

J. S. M.

ANTONIO ZAVALA, S. I. *Lexo bertsolaria*. Auspoa Liburutegia. Tolosa, 1968.

Juan Jose Sarasola Azkue, «Lexo» izenez ezagutzen zan bertsolaria, Lezon jaioa zen 1867-an eta bertan hila 1952-an. Zavalak bildu dizkigu bere bitzta berriak eta bertso guziak.

Gure bertsolari hau egiazko kronista agertzen da. Zavala-ren bilduma hoiek ematen badizkigute bertsolaritza mailan herri literaturak izan duen mugimendu biziaren neurria, «Lexo» dugu, seguru aski, kronikalari gisan agertzen zaigunik hoberenetakoa. Liburua irakurtzeaz gogoratzen gera oraindik zenbat eta zenbat holako izango dugun ilunpean, asko galduak eta beste asko galtzeko harrisguan. Jarrai dezala biltzaileak bide hau urte askoan, galzoriko askoren salbame nerako.

Leizaolaren *La «Crónica» en la poesía popular vasca* lan ederrean anitz bertso gutxi ezagutuak eta maiz ez ezagunak ematen ditularik, baina Zavala argitaratzen ari dan hoietan oraindik badira Leizaolaren bezalako saiakera liburuan tokia merezi dutenak, kondairaren argigarri.

1894-an jarritakoak eta batez ere 1903-an, garaiko kezka agertzen ditu, baina garaiko kezka sozialak ez-ezik, baita ere langile jendearen alde jarri, «Lexo» beretariko bat zanez. 1904-an igandea jai egitearen alde ari da. Baina ikusten da gazte kementsua zelarik eginak direla bertso hoiek. Eta, gizona helduala, bere ausartasuna epelduaz joan zen, eta inguruko gertariz mintza beharrean hurrutiko prolemak ditu berri, Europako gerratea eta hango politika prolemak, eta hoietan ere beheraka, batez ere zahartzarora, erlijio bertsoetan gordetzen du bere burua. Europa-ko gerratez hainbeste jardun zena, 1936-tik 1943-ra ixilik bizi da eta azken urteetan gaiez eta kemenez eroria joan zen.

Joanak joan eta esanak esan, gaztaroko bertsoa haiek zutik gelditugo dira Euskal Herriaren sozial-kondairarako. «Lexo»-ri, langile bezala, gaitzak eta nekeak min ematen diote, min horren nundikakoa zihur ezagutzen ez bazuen ere. Maiz gertatzen den bezala, zapatak min eman eta nun edo zergatik jakin ez, batez ere estrukturaren partetik bada. Orduan horma behar da forma egokia emateko eta horrela erabagi ditzake. Gizonon artean hormak estuak badira ez dute erremediorik behar haina zabaldu arte edo betiko bota arte. Baina «Lexo» gizajoak ez ekien holakorik. Gizajoa? Behar bada gu gizajoak, hormen estrukturaren berri zerbait dakigunok. Ez ote gera bizi hura baino larriago? Gela txiroan jaiotzeak zenbat kalte dituan berakin, guk zerbait badakigu.

Maiz, bero bertsoak tristeak eta pesimistak badira ere, bertsolariak berakin izaten duan umorezko ezten zorrotza etzaio falta, ezta aipatu ditugun langile arazoko bertso hoietan ere. Botoetara behartu zituztenean bezala, 1894-an,

*Botorik ez degunak
lanteritik fuera,
abill-ustian tonto
gertatu gera;
asko dakiten oiek
gutxi gora-bera
gu despatxatutzeko
artu dute era;
daukaten kolera,
denentzat galera,
oien ezaguera
dakigula gera;
ez dago segurantzik
onez aurrera.*

J. S. M.